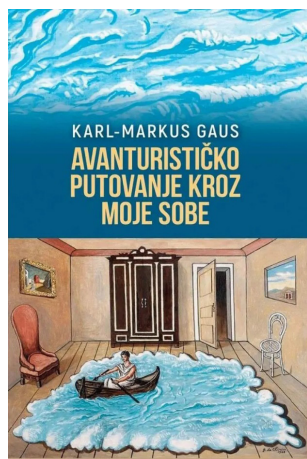


UMETNOST SVAKIDAŠNJIH STVARI

(Karl Markus Gaus: *Avanturističko putovanje kroz moje sobe*, s nemačkog prevela Emina Peruničić, Akademska knjiga, Novi Sad, 2023)



Poznat po svom eruditsko-analitičko-esejističkom pisanju, Karl Markus Gaus i u ovoj novoj knjizi klizi uglavnom jezičkim izrazom po suvoj stvarnosti. *Avanturističko putovanje kroz moje sobe* je nefikcionalna, žanrovski heterogena proza, amalgam enciklopedijskog znanja i minuciozno analitičkog posmatranja živog i neživog sveta, predmeta, ljudi, društva, istorijskih događaja. Karakterističan esejistički narativ obogaćen mnoštvom reportažnih informacija, anegdota i portreta, pisac ovoga puta stavlja u jasno izražen autobiografski ram sopstvene intenzivne porodične istorije. Pritom nastavlja da piše svoj omiljeni žanr – kulturno-istorijski putopis, mada se ovog puta, tehnički govoreći, uopšte ne kreće i ne putuje fizički.

Ova hibridna knjiga se može posmatrati kao fingirani, kontemplativni putopis s elementima autobiografizma i historicizma, pri čemu sve to stoji u funkciji samosvesnog esejističkog narativa kojim Gaus, poput Montenja, rečito i „slobodno kazuje svoje mišljenje o svim stvarima”. Iako te stvari u ovom slučaju čine njegov lični životni prostor, predmeti o kojima piše, a koji se nalaze u sobama njegovog stana, zapravo su u funkciji navigacije kroz fluidnu kompoziciju knjige. Svaki predmet jeste jedna priča, ili bolje reći – jedan ogled, putovanje kroz privatnu istoriju, ali i kroz društvene i istorijske procese u realnim prostorima Evrope i celog sveta. Iz svakog pojedinačnog predmeta kojim se bavi, Gaus filozofski realistično indukuje razne fenomene kulture i istorije sa humanističkom „društvenom svešču”, neosetno nas navodeći da postavimo sebi različita pitanja i možda dođemo i do nekih političkih, ideoloških, filozofskih i estetičkih zaključaka, čak i iz onih predmeta koji nam na prvi pogled deluju banalno. Upravo ta sloboda izbora obznanjuje vrednost pojedinačnog ljudskog iskustva i ličnog sistema vrednosti, kao i nepostojanje granica prostora i vremena u sabiralištu svega onoga što je vredno našeg sećanja i pamćenja.

Piščevo je putovanje mentalno, ponekad čak i sentimentalno – onoliko koliko je sentimentalno svako sećanje i oživljavanje prošlosti – a stanice na tom putu diktiraju neki sasvim obični predmeti koji se nalaze u različitim sobama njegovog stana. Postupak pisanja ovakvog putopisa mogao bi se nazvati manirističkim, jer je pisac inspiraciju našao u knjizi *Putovanja oko moje sobe* francuskog aristokrate, profesionalnog oficira i avanturiste Gzavijea de Metra, koji je, i pored nekoliko napisanih knjiga o dalekim putovanjima po Evropi, slavu stekao upravo zahvaljujući ovoj nevelikoj knjizi od stotinak stranica.

Napisana krajem osamnaestog veka, tokom četrdeset dva dana De Metrovog prinudnog boravka u kućnom pritvoru, knjiga parodira tada veoma popularne putopisne romane o stvarnim ili izmišljenim avanturama u dalekim krajevima. Gausova knjiga svakako nije parodija, te je ova vrsta metodološkog uticaja ograničena na formalnu strukturu, tim pre što je putopis u međuvremenu prešao dug put od fiktivnih avantura u dalekim, egzotičnim zemljama do jedne od omiljenih književno-dokumentarnih vrsta. Ipak, ostaje utisak da se ovim konceptom pisac implicitno ruga savremenoj nametnutoj obavezi putovanja, koje je izgubilo onu draž privilegovanosti i avanture kakvu je nekad imalo.

Ideja fizičkog neputovanja u funkciji je otkrivanja onog drugog, suštinskog, duhovnog putovanja u mislima, koje je potencijalno beskrajno, jer ne robuje ni vremenskoj linearnoj osi ni prostornim dimenzijama. Pripovedni mizanscen je faktografski, ali ipak već od prve rečenice čitaoca uvodi u obećanu avanturu iz naslova – u mitsko traganje za „zlatnim runom” sveopšte povezanosti. Od bezbroj mogućih početaka ovakve jedne pri-povesti, Gaus bira da nas, nimalo slučajno, uvede u tunnel „Zigmundstor, koji Salcburžani oduvek zovu Noj-tor”. Taj tunnel u stvarnosti vodi do njegove ulice i stana, ali simbolički nagoveštava promenu fokusa i jedno intenzivno, hiperselektivno opažanje, gotovo mikroskopsku analizu objektivizovanog sveta, koji u svojoj istorijskoj i predmetnoj konkretizaciji nosi bogatstvo realnih, ali i asocijativnih i simboličkih veza. Posmatrane „tunelskim” vidom obične stvari dobijaju nova značenja, te tako i Gausov stan u dva nivoa izgleda kao „prevrnuti brod” – a brod je upravo ono što je neophodno za jedno argonautsko i istraživačko putovanje, i uopšte svako putovanje koje pretenduje da se nazove avanturističkim. Pisac nam potvrđuje da su stan i nekoliko soba, jedan omeđen prostor u kojem je fizičko kretanje ograničeno, sasvim dovoljni da nas povedu na put kroz prostor i vreme i ispričaju mnoštvo priča koje u trideset dva poglavlja pokreću svakidašnji i manje svakidašnji predmeti: perorez, kofer, salvete sa monogramom porodice njegove žene, radni sto, šolja za čaj, pepeljara, police za knjige i biblioteka od deset hiljada tomova, brojne slike na zidovima, jedna obična košulja, stari majčin kuvar, kolekcija kapa za tuširanje, prozori i okolne građevine, zidni sat, nož za hleb...

Anegdote priče o predmetima za svakodnevnu upotrebu u vlasništvu piščeve porodice pletu razgranatu mrežu njegove porodične istorije i porodične istorije njegove žene, uronjenu u kovitlac svetske istorije, ali taj autobiografizam ne potire dominantni spoljašnji svet koji je pravi predmet njegovog istraživanja. Tako perorez firme „Haček”, kojim njegova porodica otvara pisma, pisca (i čitaoca) vodi u istorijat ne samo ove kompanije već i u nastanak koncepta radničkih naselja, koji su skoro sto godina pre današnjeg Gugla patentirala braća Bata u Češkoj, napravivši prvi grad za svoje zaposlene, po arhitektonskim principima funkcionalnosti, određen potrebama njihove neverovatno uspešne fabrike obuće. Grad Zlin, koji su braća Bata izgradila između dva svetska rata, bio je ono što se nazivalo „gradom novog čoveka”, čiji je život u potpunosti podređen radu i korporativnim interesima kompanije koja je grad podigla. Sa druge strane, jedna majica koju je pisac dobio na poklon, s odštampanom, ovdašnjim čitaocima dobro poznatom fotografijom jugoslovenskog, partizanskog heroja Stjepana Filipovića, biće pokretač ogleđa o herojstvu, istorijskoj pravdi i političkoj nepravdi, političkom buntu, građanskoj (ne)poslušnosti, ali i kulturnoj industriji.

Jedna od ključnih tema ove knjige, ali i celog piščevog opusa, jeste propadanje manjinskih zajednica srednje i jugoistočne Evrope, koju je najobuhvatnije obradio u knjizi *Evropljani u izumiranju*. Ovaj pravac pisanja i istraživanja umnogome je određen njegovim poreklom i granama porodičnog stabla koje sa ženine strane vode do Južnog Tirola, a s njegove do Vojvodine. Činjenica da je potekao iz jedne male zajednice „u rasejanju”, zajednice Podunavskih Švaba, koja je generacijama ranije u ulmskim kutijama niz Dunav dospela do Bačke, da bi se tamo razvijala sve do kraja Drugog svetskog rata, a potom 1945. bila prinuđena da se ponovo seli, Gausa nagoni da se bavi rubnim delovima Evrope s posebnim osećajem za kolektivni prostor i vreme. Vojvodinu je inače posetio i posebno tematizovao, pored Moldavije, Bugarske i Hrvatske, u knjizi *U muzeju odbačene budućnosti* (i ovo delo je objavila „Akademska knjiga”). Zainteresovan za duh istorije i sudbinu evropskih autsajdera, evrocentrični Gaus i u ovoj knjizi, na svoj nenametljiv, ali postojan način promovira ideje humanizma i multikulturalnosti (za koje je, uostalom, prošle godine dobio i Lajpcišku književnu nagradu za evropsko razumevanje). Dok nas vodi kroz sobe svog stana, Gaus nas zapravo vodi kroz ceo svet, opisujući društvenu, nacionalnu i kulturnu raznolikost, svoje susrete sa drugim kulturama, kulturnu razmenu sa stranim piscima, intelektualcima i umetnicima, naročito iz srednje i istočne Evrope, baš kao i s običnim ljudima.

Čak i kad čitaocu otkriva i neke sasvim trivijalne, pa i komične momente iz svog života (saznajemo, na primer, da je pisac strastveni kolekcionar kapa za tuširanje, koje lovi i sakuplja po hotelima na svojim mnogobrojnim putovanjima), Gaus uspeva da stvori širu sliku i iznenadi nas svojim oštroumnim zapažanjima. Takođe, otkrivam i dodatni subjektivni presek sa piščevim mikrokosmosom – nekako je uzbudljivo saznanje da je piščeva majka, poreklom iz Futoga, živela samo nekoliko kilometara dalje od mog mesta rođenja, da pisac ima sličan sistem raspoređivanja knjiga u svojoj kućnoj biblioteci kao i ja (sobama prepunim knjiga „spasavam budućnost od onih koji su naseli na priče o njoj”), da mu na radnom stolu stoji mali globus veličine teniske lopte koji na dnu ima rezač za olovke, sličan onom koji se nalazi i na polici mog sina. Upravo takve sitne, naizgled beznačajne stvari tvore imaginarni zajednički prostor u kojem se pletu niti bliskosti.

Za Karla Markusa Gausa, kao ni za Montenja, nema velikih i malih tema, jer svaka tema može aktivno da učestvuje u „poretku kulture”. Sa gotovo religioznom posvećenošću, Gaus se u ovoj knjizi bavi svakidašnjim stvarima jer veruje da se u njima krije prava umetnost života, ili u tehniciziranoj semantičkoj varijanti – umeće življenja. No taj fetišizam svakodnevice ne sprečava ga da nam vrlo vešto dâ do znanja da se od sveta ne može (i ne treba) pobeći čak ni kad se zatvorite u svoju sobu.